

Měsíčník Host
Literatura, kultura, společnost
červen 2024
125 Kč

6

MAŇÁK NECHCI ŽÍT V PODMIŇOVACÍM ZPŮSOBU

TÉMA
Grónsko

KRITIKA
Alena Machonínová
Co myslíš, co vidíš

REPORTÁŽ
Tichý — Suránová
Československá
dětská hřiště

ROZHOVOR
Gian Marco Griffi
Poezie je pro mě
prizmatem,
jímž nazírám svět

DVA PORTRÉTY

Jana Ndiaye Beránková

HENRI

Milena se dotýká zdí potažených hladkou kůží, do níž jsou vyraženy obrysy plánů kulatých kasamanských domů a jejich impluvií, prvních pyramid černých faraonů a raně křesťanských kostelů, a kráčí vpřed potměnými chodbami monstra postaveného ke zvěčnění odkazu nabubřelého francouzského prezidenta. V organicky tvarovaných vitrínách z foukaného skla se vznášejí africké masky, fetiše, položivé a polomrtvé objekty a ona neví, zda ji přitahují, nebo děsí. Nepříliš vkusné galerie šestého okrsku jsou také plné falešných přeceněných trezorů Afriky, kolonie nikdy neskončila, objekty mluví zmatenými slovy, přes sklo nikdo neslyší tyhle ptáky v kleci zbavené tíhy, tahle exotická zvířata přešlapující v ohradách zoologické zahrady. Henri, oděn ve žluté pláštěnce připomínající francouzského námořníka a oceánografa, si každou masku hltavě fotí, vykládá, že africké umění je symbolický a vysoce abstraktní systém, *v symbolů černé hvězdy se tu člověk noří*, bez jeho pilířů by nebylo avantgardy ani kubismu, řecko-římská civilizace má několik desítek kodifí ovaných znaků, ale zde bohatství tisíců roztočivých signifiací vytváří nezavěšenému laikovi těžko srozumitelné ozvěny. Po obličejích drobné dřevěné sochy stéká pot, záhadu věčně živé mízy vědci ještě nerozluštili, ve dřevě prý bydlí nám těžko srozumitelná síla, možná sem tenhle objekt první dobrodruhově, zloději a sběratelé propašovali ušpiněnou krví z posvátného lesa, aby mystérium skončilo vykořeněné z původního kontextu v prozaicky klimatizované místnosti.

Miléně se podobné příběhy zdají trapně exotizující, trochu se za ně stydí, v laboratorním prostředí lze jen sotva rozlišit sakrální objekt a zbožní fetiš. On hovoří o složitých kódech starodávné tradice, dnešní obyvatelé Afriky ji moc dobře neznají, ona však stále bydlí v nich, naplňuje jejich gesta, tváře a hluboké černé oči smyslem, žijí v našem světě, a přece nejsou rozpojeni jako my a cosi ztělesňují. Ona se v duchu ptá, kdo v této šachové hře mají být „my“ a kdo „oni“, zatímco Henri tvrdí, že minimalismus a vypouklá oční víčka masky mu připomínají aristokratickou tvář starosty, s nímž jednal o stavebním projektu v zapadlé západoafrické vesnici.

Skrz ušpiněné okno muzea září primitivní magie Eiffelovy věže. Poprvé se setkali v letadle, objemná africká dáma obalená v několika vrstvách barevných šatů, které se jí nevešly do kufru, dekorovaných závojem připomínajícím záclonu, tvrdě spí vedle

ní přikryta kožichem z falešného medvěda, v ruce drží dřevěný růženec a je z ní cítit odér kadidla. Požehnána božím spánkem nemůže Milenu pustit na toaletu, a jí tak nezbývá než se dát do řeči s párem na druhé straně čtyřčlenné řady. Pilot se ptá, zda mezi pasažéry není zdravotní sestra či doktor, a o pár minut později jim kdesi nad Alžírskem sděluje, že se vrací zpět, protože v kabině letícího ocelového monstra, nad nehostinnou pouští se právě děje zázrak zrození.

Matky konejší plačící nemluvnata, africké lety bývají plné dětí, snad za to může dnešní úplněk, že se na konci uličky u kuchyňky za asistence dvou pasažérů a jedné letušky další právě rodí. Matka a malá Fanta přežily ve zdraví, cestující tleskají a Milena i ten pár vedle hovoří vzrušeně jeden přes druhého. Vyčerpání nekončící úzkostí letu, závratí z prázdna pod sebou, si náhle připadají nečekaně živí, prodchnuti jakousi vzácnou lidskostí, starý svět umírá a nový se teprve rodí. Leze jí na nervy stres diplomatického zaměstnání, ta pečlivě uhlazená tvář, kterou musí zachovat za každé situace, touží po nové době, chtěla by ji mít hned teď a tady, přes den je pod neustálým pracovním tlakem, reprezentuje cizí moc, a po večerech samou únavou brečí, když by se tak mohla zrodit znovu, vrhnout se do chřtánu oceánu a jak cukrová kostka se v něm rozpustit. Henri si ve svém mládí také přál jiný svět, nemohl ho změnit ani stvořit zde, a tak s iluzí, že jinde bude jiný, ho odjel hledat na slunečný kontinent. Letušky nosí víno na uklidnění a jeho lehce podroušená manželka s voskovou tváří tvrdí: „Slečno, z vás vyzařuje takové světlo, ve vás dozajista něco bydlí.“ Starší cizí pán prý je architekt, posedlý megalomanskou touhou změnit osud milované Afriky.

Navzdory přísným bílým rysům ho přece nedokáže jednoznačně zařadit do kategorie čistě koloniální, sice ho hlídá bílá žena, jenže Senegal v něm až příliš bydlí, bydlí v něm vybledlý sen o společnosti, která by byla sice plná tříd a kategorií, ale ne tak jednoznačně rozdělená na rasy. Sen o civilizaci univerzální, sen prezidenta, rétora a poety, jenž na počátku sedmdesátých let tomu sotva dospělému člověku řekl: „Mladý muži, postavíte se mnou tuhle zemi, mluvíte řecky a latinsky, tak asi nebudete úplně blbý.“ A ten čerstvě diplomovaný student akademie krásných umění se vrhnul do té pouštní latiny, hledal lokální růžový mramor v regionu Kedugu, přidával bílé rufi ke kamení do hotelů fi ancovaných diamanty osobního marabuta prezidenta Mobutu, kreslil fasády připomínající vzorované ručně vyráběné tkaniny a školy inspirované půdorysy dávno zaniklých tradičních vesnic, rodinnými kmenovými strukturami

zapsanými do půdy a kruhovými plány impluvií. I symbolismus nové architektury světa, v němž údajně žádná architektura není, musel odpovídat přesnému systému proporcí, zlatým řezům pravidelných kompozic, rozměry výrobních modulů diktoval do telefonu stavitelům ve formě číselných zkratk série Fibonacci, protože v novém světě nesměl chybět tanec, rytmus ani magie číselných harmonií řídících přírodu. Pravá senegalská architektura bude syntézou starořeckého řádu a domorodých dekorativních umění, odrazem prezidentovy paternalistické víry v možnost sjednocení jižní intuice a severského analytického rozumu, zdejší stavby nebývají trvanlivé, a přece je Afrika kontinentem vysoce abstraktním.

Zpocené, nemyté, unavené vlastními hovory je letadlo ráno vyplivne do chladné letištní haly. Klepou se zimou, na slunném kontinentu zapoměli na bezbarvé zimní počasí a jejich zavazadla děti ují v módní přehlídce na pohyblivém gumovém pásu. Milena z tašky vytáhne malou dřevěnou masku, on do ní klepe, jde o páděl, jí se ale tento podvrh zdá živější a skutečnější než dnešní muzeální objekty. Připomíná jí stroj značky Singer ve slaměné chatrči na pláži, kde krejčí v horkém počasí turistům z importovaných strakatých látek vyrábí sukně a trenýrky, malou železnou konvičku s čajem, rozžhavené uhlíky a kýchovité dřevěné suvenýry. Okouzlena náhodným setkáním deštníku a šicího stroje cítí, že ta stará zaprášená maska, opakování slov dávno zapomenuté a nerosrozumitelné řeči, jí k čemusi ponouká a tiše k ní mluví. Starobylé artefakty v muzeu jí připadají jako pouhé kopie subjektivního zážitku, protože skutečná smyslem obdařená věc může přece být jen ta její. Henri mluví jazykem, kterému nerozumí, jeho hlavním konkurentem byl bývalý student speciální architektonické školy, syn bretaňské švadleny bílé první dámy posedlý penězi. Nikoho se na nic neptal, jen kreslil a stavěl, on, Francouz, chráněncem prvního černého prezidenta, byl strůjcem nového světa osvobozené Afriky, architektem malého tropického vesmíru, který plnil politické rozmary a přání mocných, neptal se přitom prodavaček květin, nezaměstnaných, rybářů, vozků, stavebních dělníků, rodin ani jejich početných dětí, co vlastně chtějí. Dnes se však tento vesmír smrsknul do malého ateliéru uprostřed šestého okrsku a jeho modernistické budovy škol na pilotech zatím zvolna chátrají ve smutných tropech.

Kam se jen poděla univerzální civilizace ve světě rozděleném do desítek vzájemně neprostupných kategorií, dvacet pět procent státního rozpočtu věnovaných na vzdělání nebylo skutečnou kulturní revolucí, ale spíše snahou prezidenta buditele osvětit a povznést lid. Zastavují se u trůnu zdobeného hřebíky, u objektů pokrytých lasturami, tolik lidí se v tomto snění ztratilo, kolega urbanista v padesáti letech konvertoval k islámu, přál si totiž alespoň čtyři ženy, jednu bílou a ze zbylých tří každou z jiného lokálního etnika. Nekontrolované rostoucímu městu vládnou fi anční zákony spekulací s nemovitostmi, architektura v pravém slova smyslu tam je nedostatkovým zbožím, obyvatelé se dusí ve směsi smogu a pouštního písku, a přece mu ten věčný chaos a nepořádek vlastně chybí. Říká, že v té chudé zemi je touha po penězích součástí národního charakteru, na rozdíl od nás mají ale Senegalcí smysl pro *splendeur*, pro aristokratickou nádheru. „Měli bychom se sdružit a založit tam skutečnou architektonickou školu, pohybuje se přece v diplomatických kruzích, zato já znám všechny architektky.“ Milena, jejíž plat sotva stačí na pravidelné cesty do Evropy, sama neví, do jaké funkce, kdy a kam ji za pár let přesadí, přemýšlí, jak by asi nově vládě mohla prodat sen o budoucnosti vytvořené starými bílými muži, pařížskými relikviemi prvního nezávislého režimu.

Začíná pršet, v poloprázdném parku pod muzeem kvete první magnólie, „tenhle prostor se jim vůbec nepovedl, nic se tu neděje, místo je zcela nevhodně odděleno od řeky“. Charakter toho člověka je směsí fl utkovství, posedlosti a jakési uklidňující ženské síly, která ve starších mužích zůstává podobně jako minerály, na něž se přeměnila láva dávno vychladlé sopky. Henri hledá kolo, bůh ví, čím se zamlada v Africe stravoval, že ve svém věku ještě může jezdit na bicyklu.

Dáma v bílém kabátu před sebou tlačí roztomilou malou míšenku v kočárku.

Odemyká zámek u kola a ohlíží se za ní. „To je krása... přece jednou postavíme tu školu.“

SALIF

Ženy kráčejí po pláži, bosá chodidla vytlačují do písku stopy, které vyplňuje a vyhlazuje slaná voda, barevné, kolem pasu uvázané šátky zdůrazňují jejich zemité křivky, spodní základna dává africké ženě vzhled bytosti pevně usazené na zemi. Na hlavě nesou těžké plastové kyblíky plné kamení, v mlze i ve slunečním žáru sbírají drobné oblázky místo ústřic a mušlí, které jim z moře vybraly tažné sítě cizích lodí, a svůj náklad pak prodávají na blízkém staveništi za pár tisícovek bezcenné měny.

Salif, přistěhovalc z cizího vnitrozemí, za nimi chodí, natáčí si jejich gesta na malou kameru, poslouchá řeč, které nerozumí, kombinuje vlastní posunky s lámanou francouzštinou a jako naivní chleboďárce tlumí lamentace špinavými zmuchlanými bankovkami na přílepšení. V kubánském slamáku zemědělských dělníků sklizejících cukrovou třtinu vysedává u vody a hledí na mořské ptactvo a rybáře, jenž ladným a přesným pohybem vrhá do moře široké sítě, aby v nich zpět na břeh vytáhl pouhé tři čudly. Na zemi je milionkrát více mrtvých nežli živých, místní stařena mu vyprávěla, že moře vzniklo, aby bylo skladem mrtvých duší, slaným formolem, lákem od okurek, v němž jsou naloženy formy zemřelých, protože jinak by na zemi nebylo místo k žití. Stříbrná těla malých rybek odrážejí sluneční světlo, zmítají se v síti a on přemýšlí, do jaké z nich se asi po smrti převtělí on, zda bude platýsem, pražmou, prachobyčejnou mušlí, u dna přilepenou kambalou, anebo růžovou hvězdicí.

Na pláž se přiloudá malý chlapec, zatahá ho za rukáv a usedne do písku, který se mu lepí na mokré plíny. Salif si prohlíží kudrny bytosti s černými očima jeho ženy, ve vesnici mu všichni tím jejich jazykem říkají „stařec“, ač se jinak jmenuje *Amílcar* dle vůdce lidového hnutí za osvobození Angoly. Poetické jméno dítěti nepřirostlo k tělu, a tak stařec sbírá mořem vyvržené lastury, považuje je za fosilie dinosaurů, hraje si s nimi celé dny, z písku staví boule, nepovedené hrady a slané ruce si strká do úst, nakonec to moře celé sní. S každou sedmou vlnou ta němá a stydlivá bytost radostně zakřičí a do vody ponoří své těžknoucí, vodou a pískem vyplněné plíny. Salif vzpomíná, kterak mu uklízečka na letišti v Burkině chválila roztomilého vnuka, ale po drobném upřesnění, že to není vnuk, ale syn, odhodila koště, spráskla ruce, rozchechtala se hlubokým břišním altem a poprosila ho, ať jí dá své telefonní číslo, protože když zplodil ve svých sedmdesáti letech toto, jistě by zvládl ještě jedno. Jeho švédská žena mu koupila kšiltovku s nápisem „dad“, obden ji teď nosí, aby v případě podezření pro jistotu předem vyjasnil svou sociální roli. Dnes velký a malý stařec vysedávají na skále u moře, do vody házejí oblázky a sledují, jak pod vlivem

pohybů měsíce během přílivových vln vodní mrtvé duše zvolna expandují a požírají prostor pro živé.

Salif ví, že s postupně tajícími ledovci se toto místo k životu každým rokem zmenšuje, boj s mrtvými jednou provždy prohrál a dům v první frontové linii moří odolá nejdéle deset či snad patnáct let. V donkichotském zápasu staví před vilou vlnolamy, nechal sem naválit těžké balvany, ale i tak se občas v noci vzbudí, šátrá ve tmě s vodou po kolena a brodí se do koupelny. Zimní sídlo je zdrojem pomíjivé krásy, utopické radosti a spojením s předky v cizí zemi. Na východě ze světlé linie moře trčí lešení platformy pryč v budoucnu největšího afrického obchodního přístavu, dostavbě brání zatím jen fetiše místní komunity zakopané v zemi. Během dešťové sezony se vyschlé ústí řeky za domem pravidelně plní vodou, s postupující zástavbou kolem hladina neustále stoupá, kusy železných konstrukcí trčí z prefabrikovaných cihel nikdy nedokončených domů a brzy ráno se ze starých megafonů drobných improvizovaných mešit line kravál modliteb. Nízké okrově natřené domky jsou pokryté kresbami nepřilíš šikovných celníků Rousseauů oznamujících prodej chleba, jehněčího na grilu, oškubání slepic či kadeřnický salon jistě Fatou. V neustále překreslované hranici mezi přírodou a kulturou své příbytky s lidmi sdílejí slepice, potulní osli a tisíckrát šlechtění berani. Vše se prolíná, společná země prvních obyvatel je rozparcelována a rozkouskována podle přesně určené realitní hodnoty, nezbyvá tu místo pro zeleň ani pro dětské hry, z kousků terakotové země rostou soukromé budovy, plně zastavěné pozemky domů bez zahrad a stromů pro početné a početnější rodiny.

Ještě před čtyřmi lety ho jeho hosté proklínali všemi možnými jmény, zatímco bloudili po prašných cestách, když jim, neschopen zformulovat přesnou adresu svého obydlí, poradil, ať zatočí u velkého baobabu vedle žen, co tam jako součást nehybného městského mobiliáře denně prodávají ovoce. Oni pak jezdili ve starém voze prázdnou krajinou, kde jedinými výškovými body byly desítky holých stromů. Dnes si sem návštěvy klesají cestu po věčně ucpané silnici za uhelnou elektrárnou a za cementárnou měnící prostor v šedým prachem pokrytou měsíční krajinu. Původní škola stále stojí v blízkosti industriálního prostoru, kolem běhají astmatické děti, ženy na slunci dál suší ryby, skládají je do barevných košíků, balí je do plastových sáčků a prodávají je na trhu i s vrstvou nahořklého popílku, aby zdravím příštích generací zaplatily dnešní večeri. Vše si je podobné, vše tvoří průměr kutilství a amatérismu bez kontur, plánu a hranic. Z atonální masy, z krajiny bez melodie, co není ani městem, ani vesnicí, trčí pouze světle natřené věžičky strašidelného zámku místního mafi sa. Z jedné strany prostor postupně pohlcuje stoupající hladina mrtvých duší, z druhé ho polyká nestrukturovaná anorganická hmota, anarchie výstavby bez urbanistického plánu. V zátopových územích se tato dvě moře mísí, voda zaplavuje nově postavené vily a promáčí kýčovitě pohovky, plastové květy a lesklé závěsy, ony typické prvky senegalských interiérů.

Když kolem letí pelikán, Amílcar zvedá své drobné ručky. Před pár dny našel Salif na pláži podobného pochroumaného ptáka s křídlem natrženým od drátů a váhal, zda by bylo vhodné si opeřence nastěhovat k sobě domů. Člověk je dost možná bytost ve své podstatě konzervativní, na rychlé změny prostředí si špatně zvyká, s každou novou amatérskou budovou postavenou bez architekta mizí kus jeho vlastní vnitřní duševní krajiny. On první kus už dávno ztratil anebo ho hodil do koše, vyměnil ho za větší království, když se v devatenácti letech vymanol z okovů dědičných aristokratických linií dávno zaniklých impérií během studií

v koloniální Guineji. Hodiny proseděl na pařížských terasách, mezi zašlou špinou osvětlenou neony u stanice metra, která se jmenuje „Bílá,“ podobně jako ta mramorová východoevropská a asijská ženská těla, která jsou na prodej na každém rohu jak to koloniální zboží a nabízejí se jemu, člověku černému a zde přespříliš exotickému, s nadějí, že právě u nich přistane týdenní výplata. Poháněn touhou po prostoru a hudbou jistého Browna se hnál dál do rozlehlého prázdného světa, na schody před sádrovo-cihlovými domky harlemských čtvrtí, kde se v letním vlhkém dusnu košile lepí na zpoceně tělo a zchladit se lze jen u rozbitého požárního hydrantu. Hledal v člověku mnohost, z níž nelze snadno udělat jednotu, tabákový kouř překrýval zarputilé diskuse o spasení světa a o osvobození černého amerického lidu v těsných zatuchlých bytech během večírků tělo na tělo.

On, dědic prapůvodních afrických privilegií nakonec přijmul to vnitřní kreolství, hybriditu spící v každém člověku. Se zápalem hovoří se svými bratry, kteří mu nakonec možná i odpustili, že je jeho předci, podivní Kainové, prodali téhle nehostinné zemi do otroctví. Do náručí bere velkorysost světa, odmítá blbost jednoduchých kategorií a snaží se vytvořit novou barevnější skutečnost v zemi plné cizích lidí, kde se prostor dělí na černý a bílý a je plný tupého rasového násilí. Sám se necítí jako exulant, ale spíše jako světoběžník a občan světa, ve kterém je svoboda druhou stranou mince všeobecného zmatení — je svobodou zmateného Senegalce, který oděn ve směšném folklorním kroji tehdy na americkém koncertě hrdě vyvěsil národní vlajku, aniž by si všiml, že jde o prapor Guineje se stejnými barvami, ale v jiném pořadí. Salif má chaos světa rád, a přece si teď v důchodovém věku sám vytváří nové kořeny, v původním království nemá klid, a tudíž bydlí v sousední zemi, větve člověka pouštního a vnitrozemského roubuje na tělo stromu místní animistické rybářské komunity demokratické republiky etnika Lebu.

Jenže ty kořeny nemají čas zarůst do země, sám je středem kola, kolem něhož se vše přece jen točí a běží. Proč žít v exilu, když ho nakonec najde doma, proč opouštět zemi, jež ho opustí sama, dnes neodchází člověk, ale samo životní a městské prostředí. S přibývajícím věkem prostor zvolna mizí, mořský příliv zahlučuje stopy a pohlcuje plnou, dokonalou a perfektní krajinu imaginárního dětství. Jen občas vyvrhne na břeh podivný symptom, špatně vymazanou vzpomínku, odpornou chobotnici, zelenočernou řasu či suché tělo sépie. Jeho žena vyjde na pláž, pokyne mu, ať hlídá dítě, a instinktivně se vrhne do vody. Svým od porodu poněkud unaveným světlým tělem rozráží vlny, poddává se proudu a potápí se, jako by se v ní probouzelo vnitřní batole. Co chvíli se otáčí a kontroluje, co dělá malý stařec, a Salif si všimá, že její pohled není obvykle mateřský, zrcadlí se v něm spíše jakási vnitřní sounáležitost dvou dětí. Tělem jí zmítá podivná animální síla, a přece se sama málokdy vzdálí od břehu. Ženy mu někdy připadají jako nádoby plné mořské vody, akvária pro malé ryby, a ona možná během porodu poznala svůj vnitřní oceán. Dítě se dívá směrem k moři, žena mu mává a jeho napadá, že v pomalu zanikajícím světě je člověk vlnolamem, který navzdory skutečnosti doufá a vzdoruje přílivu, nehledí na to, že mu boty promáčí sedmá vlna zoufalství.

Před dům vyjde kuchařka Marietou, dnes má na hlavě do květinového tvaru uvázaný barevný šátek, od jasně vyprofi ovaných lícnic kostí se jí odrážejí zlaté šperky, kapitál, který nikdy nesundává, jako by šlo o pevnou součást jejího těla. Mává na ně, aby naznačila, že oběd je již na stole, i to víno stokrát protřepané v podpalubním zavazadle snad ještě bude k pití. Salif stiskne chlapcovu malou dlaň a malý i velký stařec se loudavým krokem vydají směrem domů. ●